

Адміністративне право та процес;
фінансове право; інформаційне право

УДК 336.02

Дуліба Євгенія Володимирівна

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права і правосуддя
Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'янчука*

Дулиба Евгения Владимировна

*кандидат юридических наук,
доцент кафедры уголовного права и правосудия
Международный экономико-гуманитарный университет
имени академика Степана Демьянчука*

Duliba Evgeniya

*Ph.D. in Law,
Associate Professor of the Department of Criminal Law and Justice
International Economic and Humanitarian University
the name of academician Stepan Demyanchuk*

**ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ ФУНКЦІЇ ФІНАНСІВ
У СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОЇ ФІСКАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ФУНКЦИИ ФИНАНСОВ
В СИСТЕМЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ФИСКАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ
THEORETICAL AND LEGAL ANALYSIS OF FUNCTIONS OF
FINANCES IN THE SYSTEM OF THE STATE FISCAL POLICY**

Анотація: Здійснено аналіз взаємопов'язаних правових категорій «державна політика», «фіскальна політика», «фінанси». Встановлено, що фінанси як економіко-правова категорія, відіграють пріоритетну роль у реалізації фіскальної політики держави. Основна функція фінансів, у процесі

реалізації такої політики, полягає у забезпеченні перерозподілу валового внутрішнього продукту для забезпечення всіх суб'єктів суспільних відносин фінансовими ресурсами. Зазначено, що такі економіко-правові відносини регулюються в державі визначеними в нормативно-правових актах комплексними правовими нормами, конституційного, адміністративного, фінансового та інших галузей права.

Ключові слова: бюджет, державна політика, норми права, нормативно-правові акти, теоретико-правовий аналіз, фіскальна політика, функції фінансів.

Аннотація: Осуществлен анализ взаимосвязанных правовых категорий «государственная политика», «фискальная политика», «финансы». Установлено, что финансы как экономико-правовая категория, играют приоритетную роль в реализации фискальной политики государства. Основная функция финансов, в процессе реализации такой политики заключается в обеспечении перераспределения валового внутреннего продукта для обеспечения всех субъектов общественных отношений финансовыми ресурсами. Указано, что такие экономико-правовые отношения регулируются в государстве определенными в нормативно-правовых актах комплексными правовыми нормами, конституционного, административного, финансового и других отраслей права.

Ключевые слова: бюджет, государственная политика, нормы права, нормативно-правовые акты, теоретико-правовой анализ, фискальная политика, функции финансов.

Summary: The analysis of interrelated legal categories "state policy", "fiscal policy", "finances" is carried out. Found that finance as an economic and legal category, play a priority role in the implementation of fiscal policy of the state. The main function of finance, in the process of implementing such a policy, is to ensure the redistribution of gross domestic product to ensure all subjects of

public relations financial resources. It is noted that such economic and legal relations are regulated in the state by the complex legal norms, constitutional, administrative, financial and other branches of law defined in the normative legal acts.

Key words: *budget, state policy, norms of law, normative-legal acts, theoretical and legal analysis, fiscal policy, functions of finance.*

Постановка проблеми. Виникнення фінансів пов'язане з розвитком товарно-грошових відносин у державі та з необхідністю становлення та забезпечення у ній стабільної системи державної влади. В сучасному суспільно-економічному просторі під фінансами розуміють сукупність економічних відносин, що пов'язані з формуванням, розподілом і використанням фондів грошових коштів у процесі перерозподілу валового внутрішнього продукту і національного доходу [1, с. 45].

Проте ці економічні відносини регулюються в державі шляхом закріплення загальнообов'язкових правил поведінки для суб'єктів суспільних відносин. Правила поведінки містяться у нормах законодавчих актів, встановлюються державою та забезпечуються її примусовою силою. Також законодавчі (конституційні, адміністративні, фінансові тощо) норми закріплюють права та обов'язки учасників суспільно-економічних відносин і мають імперативний (наказовий) характер.

Взаємозв'язок правових категорій «фінанси» та «фіскальна політика» (бюджетно-податкова) держави проявляється у тому, що фінанси відіграють ключову роль у формуванні доходів і витрат держави та об'єднаних територіальних громад. Використовуючи власні та залучені фінансові ресурси, держава (та певній мірі громади), реалізуючи фіскальну політику, здійснюють заходи, спрямовані на забезпечення повної зайнятості та виробництво не інфляційного валового внутрішнього продукту шляхом регулювання правових механізмів системи оподаткування, державних (бюджетних) видатків, а

також усього комплексу підходів до формування державного і місцевих бюджетів.

На нашу думку, функція фінансів стосується правовідносин щодо формуванням фінансових ресурсів та у системі державної фіскальної політики має важливе значення, а тому потребує подальшого дослідження на сучасному етапі формування європейських пріоритетів бюджетно-податкового правового регулювання суспільно-економічних відносин в Україні.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Окремому вивченню функцій фінансів та фіскальної політики держави як правових категорії, присвячені дослідження представників різних історичних періодів та правових шкіл. Зокрема, правові засади даної проблематики досліджувалися у працях вітчизняних правознавців Є. Алісова, Л. Воронової, О. Дмитрик, Т. Гуржія, В. Курила, П. Кучерявенка, В. Мушенка, А. Нечай, О. Орлюк, О. Рябченко, Л. Савченко, В. Чернадчука та інших, а також вчених-економістів В.Д. Базидевича, О.М. Бородіної, О.Д. Заруби, І.В. Комарової, В.І. Проніна, Л.Д. Тулуша та інших.

Однак, питання особливостей впливу фінансів у системі державної фіскальної політики, зокрема, роль фінансів у даному процесі, викликає наукову авторську зацікавленість, спонукає до наукових пошуків щодо вирішення окремих аспектів даної проблематики.

Формування цілей статті. Метою даної роботи є здійснення теоретико-правового аналізу взаємозв'язку категорій «фінанси» та «фіскальна політика» на предмет визначення ролі фінансів у процесі реалізації фіскальної політики держави, а також комплексності правового регулювання таких фінансово-економічних відносини.

Викладення основного матеріалу. Фінанси досягли найбільшого розвитку у ХХ ст., коли розширились функції держави і набули провідного значення у формуванні економіки держав товарно-грошові відносини. Серед основних причин виникнення та становлення фінансів слід визначити

поглиблення суспільного розподілу праці в результаті закономірного розвитку суспільно-виробничих відносин, поширення товарно-грошових відносин, необхідність розподілу й перерозподілу валового внутрішнього продукту з метою дотримання пропорцій відтворення та утримання невиробничої сфери, управління, оборони країни тощо [2, с. 38].

Ефективність правового регулювання суспільно-економічних процесів потребує чіткого встановлення правової сутності об'єкта такого регулювання, що дозволяє обирати найбільш придатні та доцільні для досягнення позитивного результату норми та методи правового регулювання, враховувати всі юридично значимі особливості об'єкту правового регулювання, а також дає можливість комплексно підходити до відповідної сфери суспільних відносин.

Розпочати аналіз сучасних теоретико-правових засад ролі фінансів у системі державної фіскальної політики доцільно, з'ясувавши зміст основних правових категорій, що використовуються автором у даному науковому дослідженні. Тому, вибудуємо черговість характеристики досліджуваних правових категорій таким чином: «державна політика», «фіскальна політика», «фінанси» та визначимо їх взаємозв'язок та взаємовплив.

На нашу думку, аналіз відповідних правових категорій доцільно розпочати з аналізу поняття «державна політика» як загально-правової категорії, складовою якої виступає як державна фіскальна політика так й інші напрями перспективного державного регулювання суспільних відносин.

Отже, наявні у науковій правовій літературі різні тлумачення поняття «державна політика» В.В. Мушенко підсумував та визначив, що це є відносно стабільна, організована та цілеспрямована діяльність органів державної влади стосовно певного питання чи комплексу питань, яка здійснюється такими органами безпосередньо чи опосередковано за допомогою регуляторних заходів, законів, бюджетних пріоритетів і впливає на соціально-економічні пріоритети та визначає рівень життя суспільства [3, с. 248].

Прийняття державою нормативно-правових актів, як засобів державного регулювання та регуляторного впливу, є одним із основних способів вираження сучасної державної політики. Забезпечення реалізації державою внутрішніх та зовнішніх функцій неможливе без наявності й використання фінансових ресурсів. Саме тому, основним завданням реалізації державної фіскальної політики є акумуляція коштів у власність держави, формування державного та місцевих бюджетів, спеціальних фондів, а також створення можливостей для існування самої держави.

Розглянувши визначені у правовій науці ознаки [2, с. 57–58], які притаманні фіскальній функції держави, констатуємо, що вона є:

- зовнішнім вираженням права держави;
- реалізується від імені держави уповноваженими органами; засоби державної політики мають державно-владний, організуючий характер;
- здійснюються з використанням правових, фінансово-економічних, соціальних засобів впливу на платників податків;
- закріплена у формі окремих норм права.

Отже, зазначимо, що державна фіскальна політика, першу чергу, направлена на забезпечення функції наповнення бюджетної системи України фінансами, але повинна забезпечувати також функцію стимулювання національного платника податків як виробника продукції, виконавця робіт чи надавача послуг.

Таким чином, під державною фіскальною політикою, за нашим переконанням, слід розуміти законодавчо закріплені правові, фінансові та організаційні механізми, завдяки яким у платників податків вилучається на користь держави частина фінансових ресурсів, а також надається державою, в особі компетентних органів, необхідна фінансова підтримка з метою стимулювання виробництва чи інших видів діяльності. Формування комплексної категоріальної системи (шляхом поєднання розрізнених правових категорій і понять різних галузей права) забезпечує визначення

найважливіших базових складових удосконалення державної фіскальної політики.

Державна фіскальна політика повинна оперувати фінансовими інструментами різної економічної спрямованості. Тобто, поряд з стягненням фінансів у вигляді сум податків до бюджетів усіх рівнів на безповоротній основі, використовувати «методи непрямой державної фінансової підтримки» [4, с. 37], серед яких провідне місце повинні займати податкові пільги та знижки, спеціальні (пільгові) режими оподаткування, інструменти спрощеної системи оподаткування та адміністрування податкових платежів.

Окресливши у короткій формі теоретико-правові засади сучасного наукового тлумачення базової для даного дослідження категорії «фіскальна політика» держави, здійснимо характеристику ролі фінансів як важливого елементу такої політики.

Отже, уперше у сучасному тлумаченні термін «фінанси» став застосовуватися у Франції, де під фінансами розумілася сукупність коштів, необхідних для задоволення потреб держави та суспільства [1, с. 99]. В сучасному суспільно-економічному просторі фінанси є сукупністю економічних відносин, пов'язаних з формуванням, розподілом, використанням фондів грошових коштів у процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту національного доходу [2, с.149].

На сучасному етапі основними ознаками фінансів є:

- нерозривний зв'язок з існуванням товарно-грошових відносин;
- обумовленість фінансових відносин наявністю держави як органу управління;
- обмінно-розподільчий характер фінансових відносин;
- зв'язок фінансових відносин з формуванням грошових доходів та накопичень;
- забезпечення та відображення руху вартості від одного суб'єкта економічних відносин до іншого [5, с. 58].

Тобто, на нашу думку, основне призначення фінансів реалізується шляхом реалізації державної фіскальної політики щодо створення й використання різноманітних фондів фінансових ресурсів на всіх етапах діяльності держави, підприємців і кожного індивіда.

Фонди фінансових ресурсів, у тому числі, державний та місцеві бюджети, які обслуговують економічні процеси, є досить різноманітні як за методами створення, напрямками використання, рівнем відображення інтересів, так і за суб'єктами економічної діяльності, методами виробничої й суспільної інтеграції та кінцевою метою відповідного виду діяльності. Найважливішим завданням у процесі реалізації фіскальної політики є перерозподіл фінансів суб'єктів підприємницької діяльності. Створення й використання суб'єктами підприємництва фондів фінансових ресурсів, спрямовані на підвищення ефективності господарської діяльності та одержання високої норми прибутку на вкладений капітал, супроводжується вилученням від 36 до 48 відсотків [6, с. 35] фінансових ресурсів на користь держави.

Роль фінансів у системі реалізації фіскальної політики найвідчутніше проявляється при розв'язанні соціальних проблем. Тут створюється фонди фінансових ресурсів для здійснення соціальних заходів як на рівні кожного громадянина для покриття витрат на соціальні цілі, так і на рівні господарських структур для задоволення соціальних благодійних потреб, а також фондів фінансових ресурсів на соціальні цілі в складі бюджетів.

Фінанси як економічний інструмент у системі фіскальної політики також здатні кількісно і якісно впливати на суспільне виробництво і суспільство в цілому, оскільки:

- забезпечують розподіл валового внутрішнього продукту на потреби юридичних та фізичних осіб;
- забезпечують кругообіг фінансових ресурсів;
- впливають на суб'єктів розподільчих та обмінних відносин;

- відіграють провідну роль у системі економічних методів управління економікою держави;
- забезпечують контроль за формуванням та використанням фінансових ресурсів [2, с. 86].

Як інструмент державної фіскальної політики, фінанси мають видимої форму прояву і внутрішній зміст. Видимою стороною фінансів є грошові потоки, що рухаються між суб'єктами фінансових відносин. Ці потоки є предметом практичної фінансової діяльності. Внутрішній зміст фінансів пов'язаний з тим, що ці грошові потоки відображають рух вартості створеного у суспільстві валового внутрішнього продукту, тобто обмінні й розподільні відносини. Від налагодженості цих відносин залежить ефективність економічної системи, розвиток суспільства, формування національного багатства.

У процесі реалізації державної фіскальної політики, фінанси, складаючи цілісну, однорідну систему, припускають певну внутрішню видову диференціацію, яка обумовлена детальним, спеціальним аналізом внутрішніх складових частин фінансів, які різняться специфічними особливостями й режимами. В цих умовах однорідні, єдині за формами й методами, відносини визначають як фінансовий інститут. Наявність єдиних за природою та змістом, але різних за формою фінансових інститутів обумовлено різноманіттям сфер застосування фінансів, напрямками їхньої реалізації.

Характеризуючи юридичну складову фінансів, слід зазначити, що організація, управління, контроль у процесі реалізації фіскальної політики держави передбачає чітку правову урегульованість відносин руху публічних фінансових ресурсів. Це означає визначеність під час виділення об'єкта фіскального впливу, системи суб'єктів фіскально-правових відносин, повноважень фіскальних органів, прав і обов'язків таких органів та зобов'язаних суб'єктів фіскального впливу.

У даному контекст слід зазначити, що правове регулювання фіскальних фінансових відносин не можна зводити виключно до фінансово-правового регулювання руху коштів. Ці відносини є предметом декількох галузей права. Предметом фінансово-правового регулювання є відносини, що регулюють рух публічних фінансів, які утворюються в зв'язку з функціонуванням державних фінансів та фінансів територіальних громад. Предметом адміністративно-правового регулювання є комплекс здійснюваних організаційних та управлінських заходів у процесі адміністрування податків, контролю за їх розподілом та використанням, забезпечення виконання стадій прийняття бюджетів тощо. Основоположне забезпечення правового регулювання формування фінансів здійснюється нормами конституційного права та певній мірі регулюється іншими галузями права – трудовим, цивільним, кримінальним тощо.

Висновки. Отже, усталене розуміння категорії «фінанси» як сукупності економічних відносин, що пов'язані з формуванням, розподілом і використанням фондів грошових коштів у процесі розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту і національного доходу, на сьогодні необхідно розуміти більш широко та визначати пріоритетну роль фінансів як об'єкту, який відіграє ключову роль у забезпеченні фіскальної політики держави. Таким чином, основна функція фінансів у процесі реалізації державної фіскальної політики, полягає у забезпеченні перерозподілу валового внутрішнього продукту для забезпечення всіх суб'єктів суспільних відтворення грошовими коштами.

Суспільно-економічні відносини у частині використання фінансів у системі реалізації державної фіскальної політики є економіко-правовими відносинами, які регулюються в державі комплексними правовими нормами, визначеними в нормативно-правових актах конституційного, адміністративного, фінансового та інших галузей права.

Література

1. Фінансове право України. Підручник. За ред. П. М. Кучерявенка. К.: Юрінком Інтер, 2004. – 230 с.
2. Фінансове право. Підручник. Г. В. Бех, О. О. Дмитрик, І. Є. Криницький та ін. За ред. М. П. Кучерявенка.– К.: Юрінком Інтер, 2006. – 320 с.
3. Мушенко В. В. Сучасна державна політика України щодо фінансової підтримки сільського господарства. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України: Серія «Право», 2014. Вип. 197 ч 1. – С. 244-250.
4. Курило В. І., Мушенко В. В. Фінансово-правове регулювання державної підтримки сільськогосподарського виробництва в Україні: стан та перспективи удосконалення. Монографія. За заг. ред. В.І. Курила. Ніжин : ПП Лисенко М.М., 2012. – 160 с.
5. Воронова Л. К. Фінансове право України. Підручник. К.: Моя книга. 2006. – 454 с.
6. Кучерявенко М. П. До питання про систему фінансового права. Право України. – 2003. – № 4. – С.33-37.

References

1. Finansove pravo Ukrayiny. Pidruchnyk. Za red. P. M. Kucheryavenka. K.: Yurinkom Inter, 2004. – 230 s.
2. Finansove pravo. Pidruchnyk. H. V. Bekh, O. O. Dmytryk, I. Ye. Krynyts'kyu ta in. Za red. M. P. Kucheryavenka. – K.: Yurinkom Inter, 2006. – 320 s.
3. Mushenok V. V. Suchasna derzhavna polityka Ukrayiny shchodo finansovoyi pidtrymky sil's'koho hospodarstva. Naukovyy visnyk Natsional'noho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannya Ukrayiny: Seriya «Pravo», 2014. Vyp. 197 ch 1. – S. 244-250.

4. Kurylo V. I., Mushenok V. V. Finansovo-pravove rehulyuvannya derzhavnoyi pidtrymky sil's'kohospodars'koho vyrobnytstva v Ukrayini: stan ta perspektyvy udoskonalennya. Monohrafiya. Za zah. red. V. I. Kuryla. Nizhyn: PP Lysenko M. M., 2012. – 160 s.
5. Voronova L. K. Finansove pravo Ukrayiny. Pidruchnyk. K.: Moya knyha. – 2006. – 454 s.
6. Kucheryavenko M. P. Do pytannya pro systemu finansovoho prava. Pravo Ukrayiny. – 2003. – № 4. – S.33-37.